

san, mit írjunk, mert Jakabos jó életösztonétől vezéreltetve Indiában — helyzetétől függően — több vallás hívének vallotta magát) — a legbeszédesebb bizonyíték:

„Délután egy óra. Most már negyedóránként meg kell állnom, erősen szárad a torkom. Az autót 3—400 m-rel fennebb kanyarog a hegyoldalban. Tovább. Most látom igazán hasznát az otthoni edzéseknak a Fogarasi-havasokban. A husángot elhajítottam. Esetleg megharap valamelyik kutya. Az időnként előtűnő, elszigetelt kunyhóknak ugyanis ez a velejárója. Mostanig a husánggal riasztgattam őket, ezután esetleg inkább rugdalózom, minthogy azt is cipeljem. Délután két óra. Szédülök a forróságtól, ismét árnyékba menekülök egy szikla alá. (...) Fél három, vizesés, vízimalom, patak. Iszom és pótolom a vízkészletem. A papírsisak nélkül már biztosan hűguta ért volna. Negyedórás erőgyűjtés, aztán tovább. Valósággal fázom a forróságtól. Újból hegyomlás, kettő egymás után. Folytatom az utam. A töltőtollam fémkupakja égeti a kezem, úgy átmelegedett a hátzísák zsebében. Két-három másodpercenként cseppen a verejték borostás államról. Vajon hány kilométert jöhettek és hány van még hátra?” — olvashatjuk április 29-i beszámolójában.

Válaszként hat és fél év adatott neki: Jakabos Ödön 1979. október 22-én meghalt...

Papírra vetve *Indiai útínaplóját* hagyta ránk, és mellette a példát, hogyan lehet műalkotássá formálni egy életet. Minden műnek van rejtélyes, megmagyarázhatatlan rétege is. Ami Jakabos Ödön életéből megmagyarázható, az benne van az *Útínaplóban*, ami csak sejtethető, az minden embernek része, tulajdona. (*Kriterion.*)

KOVÁCS ISTVÁN

Az ótvaros Tar

(Baskír népmese)

GYŰJTÖTTE, FORDÍTOTTA ÉS JEGYZETEKSEL ELLÁTTA:
TORMA JÓZSEF

„Az ótvaros Tar” című mesét 1979. november 5-én este vettem magnóra a Dél-Ural egyik legelrejtettebb zugában, a Börjen járásbeli Ebdelmembetben, másik nevén Kipszak aviliban. Ez, a csupa „székelykapus” boronaházból álló, a „lélegzetelállító magasságig törő vörösfenyők” tövében megbúvó, mintegy 100 „udvaros”, legalább 800 lelkes falvacska az Üzen folyó völgyében fekszik. A falu egykor a téliszállás, a kislak volt, de ma már egész évben itt laknak: már nem költözik az egész falu a legelő állatokkal. A legelőváltás rendszere mégis él ma is: nemcsak a mikrotoponimia és az öregek emlékezte őrzi az egykori tavaszi szállás, nyáreleji szállás, nyári szállás, őszi szállás nevét és helyét, hanem a kolhozbeli közös jószággal is még mindig az ősi sorrendben járnak a legelőket.

Kipszak avili télen sítalpon vagy szánon, nyáron gyalog vagy lóháton érhető el. Ám az első, másfél méteres hó már október elején leesik, a hőmérséklet mínusz 40 °C alá süllyed, és pár hét múlva éjszakánként üvöltöni kezdenek a farkasok.

A falu lakossága a kipszak törzshöz tartozó karagaj kipszak altörzs különböző

nemzetségeinek a tagja, akik a baskír nyelv keleti nyelvjárásán belül a kizili nyelvjárás saját altörzsükről elnevezett karagaj kipszak¹ változatát beszélik. A karagaj kipszak nyelvjárást korábban csak névről ismertük egy-két baskír szerző közleményéből. Egyáltalában: nyelvjárásban lejegyzett baskír szövegkiadás alig létezik. A magyar Pröhle Vilmosnak a nyugati nyelvjárás területéről származó, 1903 körüli közleményei páratlan becű kivételnek számítanak.²

Az alábbi mesét az akkor körülbelül hatvanéves Rehile apaj³ tanítónő mondta magnóra a hétből a két legkisebb, de már szintén fölserdült gyerekből és fölönjtekből álló hallgatóság előtt. Ő is, mint a többi, még idősebb — és iskolázatlan — adatközlőm, nyelvjárásban beszélt. Rehile apaj ezt a mesét édesanyjától Szemiga inej³-től hallotta, aki nagy mesemondó hírében állt, és ottjártam előtt néhány évvel halt meg. A meséről két dolgot mondott el közlője. 1. Ez egy „altatómese”, amely zsongtő-andalító, kántáló-skandáló hangon végig „énekelhető” volt. Édesanyja annak idején az egészet így mondta. Rehile apaj előttem már csak a verses részeket kántálta. 2. A mese bármédig folytatható (vagyis — szeretném így nevezni —: összetett szerkezetű láncmese). Szemiga inej a maga idejében addig fonogatta dudorászó hangján a mese fonálát, amíg a házban levő nagyszámú apróság mindegyike el nem szunnyadt: először a picinyek, majd a nagyobbcskák szenderültek álomba.

Egyszer réges-régen élt egy öregasszony meg egy öregember. Volt nekik három fiúk. A legkisebbet Tarnak hívták, mert ötvaros volt, meg mellesleg egy kicsit habókás is.⁴ Nagyon szépen idegéltek, egyszer mégis meghalt az öregember meg az öregasszony. A három árva összedugta a fejét, tanakodtak, mitévők legyenek, végül így határoztak: „Először egy kicsit megpihenünk, aztán meggazdagszunk, a legvégén meg megnősülünk”. Úgy egyeztek meg, hogy a két idősebb testvér fog munkába járni, a legkisebbik, a Tar meg otthon marad házőrzőnek. Akár ha kaszállásra mentek, akár ha fáért indultak, a két nagyobbik fiú együtt tartott, minden foglalatosságukat közösen végezték.

Egyszer, amikor erdei munkára ment a két bátyja, a tehenüknek éppen borjaznia kellett, ezért bevittek a házba, nehogy megfagyjon a borjú a nagy hidegben; az öccsüknek pedig meghagyták, hogy legyen gondja a tehenre, adjon neki enni-inni eleget. Tar úgy is tett: szénával megetette, vízzel megittatta. Amikor eltelt a tehen, lefeküdt, és kérődzni kezdett. Tar meg a padka szélén ülve figyelte.

— Nézi, figyel, azt híven hogy gyantát rág,⁵ megkívánja a tehen csócsáját: „Fekete tehen! Adjál nekem is rágnivalót!” A tehen egyre csak kérődzik. Tar megint kérli: „Fekete tehen! Ugyan, adjál már a csócsádból nekem is!” A tehen rendületlenül kérődzik tovább. Tar nem átalotta, hogy harmadszor is kunyeráljon: „Fekete tehen! Igazán adhatnál nekem is abból a gyantából!” A tehen nem zavartatja magát, Tar viszont nem hagyja annyiban: ha szép szóval nem megy, hát majd elveszi erőnek erejével. Vesz egy darab tűzfát, hogy szétfeszítse vele a tehen száját. Beeröltette a fogai közé és kezdi csavargatni vele a tehen fejét. Forgatja erre, tekeri arra, addig-addig addig-addig, míg a tehen végképp kimerül, megveti a lábát, áll, mint aki megdermedt. Tar még mindig nem hagyja, még mindig nyekteti a tehenet, végül fölfordul a szegény pára.

A bátyjai megjönnek a munkából. Mit látnak szemeik! Fölfordult a tehen.

Kérdő tekintettel néznek Tarra.

— Hááát, én csak rágnivalót kértem tőle, de ő nem adott. Ezért megpróbáltam szétfeszíteni a száját, de még jobban megmakacsolta magát: kinyújtotta a lábát és elvetette magát.

— Ejnye, te ötvaros Tar! Belőled aztán igazán semmi hasznunk sincs. Ezentúl majd te mész dolgozni, mi meg itthon tartunk rendet! — határoztak, és jól helyben hagyták Tart.

Így is lett. Egyszer egy napon befogták a szánt, és fáért menesztették Tart az erdőbe. Föľültetik a szánra, útnak indítják, várják, hogy hozza a fát. Az idősebbek otthon ülnek, a legkisebbik az erdőben van.

Tar csak nézgelődik, a fejét vakargatja, nem fölrik a foga a munkához. „Ej, ezt bizony nehéz lesz kivágni!” — becsülgeti a fákat. Amikor pedig fölfedezett egy csomó tuskót, hamar kész volt az elhatározással: na, ezeket a kész tuskókat fogja fölragdálni, fölaprítani, hazavinni.

Azzal már kapja is a baltát, hogy ízibe fölaprít egy tuskót. Vágná, aprítaná, de mit látnak szemei! Valami sísteregve ömlik ki onnét. Álmékodik egy sort, aztán nekiesik egy másik tuskónak. Onnét is sísteregve ömlik ki valami. Megint nagyot néz, de már vágja is a harmadik tuskót. Onnét is kiömlik valami.

Tarnak most már elege van favágásból is, álmélkodásból is: „Eeej, ha fa kell nekik, jöjjenek érte maguk!”, azzal fölugrik a szánra, és nagy bőszen hazahajt. A bátyjai elébe jönnek. Amikor látják, hogy képes üres szánnal hazaállítani, egy-kettőre lekapják a szánról, és már regulázzák is:

— Hát a tűzrevaló hol maradt!? — egrecéroztatják.

— Le vannak szarva a tuskóitok! Csak ömlik belőlük valami, csak ömlik, csak ömlik! — méltatlankodik Tar.

A bátyjai rögtön megértik, hogy miről van szó: azonnal rájönnek, hogy azok a „tuskók” méhkasok.⁶ Faggatni kezdik öccsüket, hogy hol vannak azok a „tuskók”, és már tuszkolják is vissza Tart a szánra. Maguk is melléje telepszene, hármásban indulnak vissza az erdőbe. Amint megérkeznek, saját szemükkel tapasztalják, hogy jól sejtették: a „tuskók” valóban méhkaptárak. Mindegyik „tuskóból” méz csordogál. Rögtön nekilátnak, hogy összegyűjtsék a mézet. Nagy rakomány mézzel érnek haza.

Otthon alaposan belakmároznak, kedvükre fogyasztanak a mézből. És amikor már úgy elteltek vele, hogy egy nyalás se megy le a torkukon, észbe kapnak: „Megálljunk csak! Erjesszük meg⁷ a többit!” Mézet öntenek egy fabödönbe,⁸ be is indul hamarosan.

Ekkor már újra a régi rend szerint járnak dolgozni a testvérek.

Egyszer, amint Tar magában üldögél otthon, hallja ám, hogy valaki szortyog. Hegyezi a fülét, hallgatózik: a hang a kemence mögül, a hátsó padkáról jön. Most már tisztán hallja: a hang a mézzel teli fabödönből hallszik. Megint fülel, tovább hallgatózik: pöszög, rotyog a méz a fabödönben: „Rotty, trotty, tratty, Tar; rotty, trotty, tratty, Tar!” Mintha csak vele gúnyolódna: „Rotty, trotty, tratty, Tar!” „Úgy látszik, hogy ez fölforrt, és most belém akar kötni, velem gúnyolódik: „Rotty, trotty, tratty, Tar!”⁹ — hüledezik Tar először magában, de egyre jobban fölhergeli magát, és baltával esik neki a mézes bödönnek, aprítja, hasogatja, egy-kettőre végez vele. A méz meg bugyborékolva ömlik szét a padlón. Tar csak a száját tántja. Épp ekkor érnek a ház elé a munkából megtérő bátyjai. Ijedtében kapkodni kezd, és kezdi az inge aljával fölmereni a mézet egy másik fabödönbe.

A bátyjai az ajtóhoz érnek. Nyitnák az ajtót, de amaz belülről bereteszelte. Húzzák, rángatják, követelik: „Nyisd ki, Tar!” „Várjatok egy kicsit: halat merek!” — s tovább meri a mézet az inge aljával. A bátyjai egyre türelmetlenebbek: „Hallod-e, te, Tar? Nyissd ki!” „Ugyan várjatok már még egy kicsikét, hiszen halat merek!” — próbálja csitítani őket. De azok harmaðszor is bekiabálnak: „Mi van veled? Nyisd ki, de rögtön!” „Csak halat merek. Bírjátok már ki, amíg végzek vele! Mindjárt kész”. Egyszer aztán mégis valóban kinyitja. És mit látnak szemük! Tar baltával rípiyára verte a mézes edényt. Ezúttal nagyon megharagudtak Tar öccsükre. Fogják, lekötözik a priccs¹⁰ szélére és alaposan helybenhagyják. De úgy elagyabugyálták, hogy végül is Tar már nem bírta tovább, leszakította a priccs szélső deszkáját, amire rászíjazták, és deszkástól-mifenenstől kirohant a házból. Lélekszakadva rohant, futott, futott, nehogy utolérjék. Beért egy erdőbe. De itt sem érezte magát biztonságban, amíg föl nem mászott egy magas fára. A priccs széléről leszakított deszkát meg még a fára is vitte magával.

Üldögél a fán, telik-múlik az idő, ráesteledik. Ő meg csak ül ott egy helyben. Már egész sötét lett, és ekkor egy égerke közeledett a fához. Az égerke lefekvéshez alkalmas helyet keresett, és ezt a fát megfelelőnek találta. Ütílevélből ágat vetett, ütílevélből párnát hajtogatott, ütílevélből takarót terített magára, kényelmesen elhelyezkedett éjszakára.

Már igencsak benne jártak az éjszakában, amikor a fa tetején Tar fészkelődni kezdett. Amint fészkelődik, dübörög a hátára kötözött deszka. Nagyot néz az éger: Hát ez meg mi? Tán csak nem tört ki a háború?

Tar megint mocorogni kezd. Ahogy megmoccan, a deszkával levert egy tobozt. A levert toboz épp az alvó égerre esett. Rémülten pattant föl az éger, fejvesztetten rohant bele a nagyvilágba. Futott, futott, addig futott, míg összefutott egy nyúlal. Megkérdi tőle a nyúl:

— Hát te meg hova futsz, éger koma?

Zihálva feleli neki az éger:

— Túlnan a faluban kitért a háború,
Lapockámat eltalálta egy ágyúgolyó.

Onnét futok lélekszakadva,
Pénztárcámat is elhagyva.

Legyünk barátok:

Kapaszkodj a farkamba!

A nyúl belekapaszkodott az éger farkába, és most már kettesben mentek tovább.

Mennek-mendegélnék, mendegélnék-menetelnek, amint mennek, találkoznak egy nyesttel. Kérdi ám tőlük a nyest:

— Hát ti hová mentek, barátaim?

Most is az egér válaszol:

— Túlnan a faluban kitért a háború,
Lapockámat eltalálta egy ágyúgolyó.
Onnét futok lélekszakadva,
Pénztárcámat is elhagyva.
Legyünk barátok:
Kapaszkodj a farkamba!

A nyest is csatlakozik hozzájuk, tovább mennek.

Mennek-mendegélnek, mendegélnek-menetelnek, amint mennek, találkoznak egy prérirókéval.

Kérdi tőlük a prériróka:

— Hát ti, hova mentek?

Most is az egér válaszol:

— Túlnan a faluban kitért a háború,
Lapockámat eltalálta egy ágyúgolyó.
Onnét futok lélekszakadva,
Pénztárcámat is elhagyva.
Legyünk barátok:
Kapaszkodj a farkamba!

A prériróka is csatlakozott hozzájuk. Most már csoportban mennek tovább. Amint mennek, találkoznak egy rókával.

A róka hamiskásan somolyog, amint megkérdi:

— Eeej-jeej! Hová mentek?

Most is az egér válaszol:

— Túlnan a faluban kitért a háború,
Lapockámat eltalálta egy ágyúgolyó.
Onnét futok lélekszakadva,
Pénztárcámat is elhagyva.
Legyünk barátok:
Kapaszkodj a farkamba!

A róka is csatlakozott hozzájuk. Mennek, mendegélnek, mennek, amint mennek, egyszer csak találkoznak egy farkassal.

— Ej, ti hová mentek? — kérdi tőlük.

Az egér most is ugyanazt válaszolja:

— Túlnan a faluban kitért a háború,
Lapockámat eltalálta egy ágyúgolyó.
Onnét futok lélekszakadva,
Pénztárcámat is elhagyva.
Legyünk barátok:
Kapaszkodj a farkamba!

A farkas is csatlakozott hozzájuk. Mentek csoportosan tovább. Amint mennek, találkoznak egy medvével:

— Hová mentek? — kérdezi dörögő, mély hangon a medve.

— Túlnan a faluban kitért a háború,
Lapockámat eltalálta egy ágyúgolyó.
Onnét futok lélekszakadva,
Pénztárcámat is elhagyva.
Legyünk barátok:
Kapaszkodj a farkamba! — válaszolta az egér.

A medve is velük tartott. Mennek, csoportosan menetelnek. Semmivel sem találkoznak.

Egyszer megszólal a medve:

— Gyertek! Ülünk le amott, pihenjünk és tanácskozzunk!

Szép sorjában leülnek egy kidőlt fára. Amint ülnek-üldögélnek, szép sorjában ücsörögnek, megszólal a róka:

— Ne ülünk itt hallgatagon, ne csücsüljünk hangtalanul, ülés közben mesét mondjunk!

— Ki mondja a mesét? — kérdezik a többiek. — Mondassuk felnőtt emberrel! Mondja medve bátyó!

— Jól van, ha úgy van! Ha kell, mondom én! — hagyja annyiban a medve, és elkezdi mondani egy mesét:

— A medve a ti családfőtök,
A farkas a ti kosztosztótok,
A róka a ti gondozótok,
A prériróka a húgotok,
A nyest a vízholdótok,
A nyúl meg a ti öcskösötök.
Hát az egér nektek mitek?

Az egér a ti kapjátok és harapjátok!

Erre az egeret azon nyomban elkapták és fölfalták.

Most a nyúlön volt a sor: úgy illett, hogy ő beszéljen:

— Medve bátyó, mondjál még egy mesét!

A medve az előbbi mesét kezdte újra:

— A medve a ti családfőtök,
A farkas a ti kosztosztótok,
A róka a ti gondozótok,
A prériróka a húgotok,
A nyest a vízholdótok.

Hát a nyúl meg nektek mitek?

A ti kapjátok és harapjátok!

A nyulat azon nyomban elkapták, szétmarcangolták és fölfalták.

Most a nyestre került sor. A nyest vonakodva kérte meg a medvét:

— Medve bátyó! Mondjál még egy mesét!

A medve ugyanazt a mesét folytatta:

— A medve a ti családfőtök,
A farkas a ti kosztosztótok,
A róka a ti gondozótok,
A prériróka a ti húgotok,
Hát a nyest meg nektek mitek?

A ti kapjátok és harapjátok!

Azon nyomban elkapták, széttépték és fölfalták a nyestet is.

Most a prériróka került sorra. A prériróka is csak úgy kedvetlenül kérte a medvét:

— Medve bátyó! Mondjál még egy mesét!

A medve folytatta:

— A medve a ti családfőtök,
A farkas a ti kosztosztótok,
A róka a ti gondozótok.
A prériróka a ti mitek?

A ti kapjátok és harapjátok!

Azonnyomban elkapták, széttépték, fölfalták a prérirókát is.

Most a róka sora következett. A róka most is ravaszkodva beszélt:

— Medve bátyó, kérlek, ugyan mond már el még egyszer a mesét!

A medve most, hogy már csak hármaban maradtak, szép lassan elnyújtott hangon kezdte mondani a mesét:

— A medve a tiii családfőötök,
A farkas a tiii kosztosztóótok,
A róka a tiii — mondta volna tovább is, de a róka hirtelen fölkiáltott:
— Nézd csak, medve bátyó! Ott! Ott valami ég!

Erre a medve megfordult, hogy a háta mögé nézzen, a róka meg usgyi: elillant.

— Merre? — kérdezte a medve visszafordulva, de akkorra a farkason kívül már senki sem volt a közelében.

Kíváncsian nézett erre, meglepetten fordult arra, de addigra a rókának már hült helye volt.

A róka nekieredt és ment a maga útján. Amint ment, mendegélt, meglátott egy bácsit, aki egy hallal megrakott lovas szánon poroszkált hazafelé.

A róka nagy ívben elébe futott, és jóval előtte kifeküdt az út közepére: halottnak tetette magát.

Amikor odaért a bácsi, látja ám, hogy az út közepén egy halott róka fekszik. Lekászálódott a szánjáról, odament, fölvette a rókát és a szánra vetette:

— Ej, egy nagyon szép döglött róka. Jó lesz az anyjukomnak gallérnak — mondta, és azzal továbbhajtott.

Menet közben a róka apránként-egyenként ledobálta a bácsi összes halát a szánról. Amikor már mind ledobálta, maga is óvatosan lecsúszott. A bácsi meg gyanútlanul hajtott tovább.

A róka mind összeszedte a ledobált halakat, és így morfondírozott magában: „Ha én most nekiállok, és itt a földön kezdem el enni, még fölbukkanhat valami állat és kér belőle.” Ezért aztán úgy döntött, hogy az egészet fölviszi egy fára, és ott eszi meg.

Kiválasztott egy nagyon magas fát, fölhorodta rá a halat, és jóízűen nakilátott. Ekkorra odaért a farkas meg a medve is, meglátták, hogy halat szerzett a róka, ezért rögtön odaálltak a fa alá, és megszólították:

— Ej, róka koma, mit eszel?

— Mit ennék? Kiforgattam a saját belemet-zsigeremet, azt eszegetem.

— Adjááál nekünk is belőle! — kértelték.

— Nem adok én, dehogyan adok. Gyertek föl! Akkor ehetek belőle.

A medve nem tudta, hogy milyen agyafűrt állat a róka. Ezért, hogy megelőzze a farkast, és neki több jusson a halból, átkarolta a fát, és gyorsan megindult fölfelé. A feléig még csak följutott, de akkor megcsusszant a mancsa, lecsúszott a fáról, nagyot puffant a földön, kirepedt a hasa, kifordult a bele, páráját kilehelte.

A farkas azonban még mindig ott ténfergett a róka körül, a fa tövében, és továbbra is állhatatosan kérlelte:

— Róka koma, dobjál le nekem egy keveskét a beledből-zsigeredből!

Miután a róka degeszre ette magát, lelökött a farkasnak egyetlen egy falatot. A farkas megkóstolta, és mivel ízletesnek találta, még kért:

— Róka koma! Ugyan dobjál már le még egy falatot!

A róka megint lelökött egy kis darab halat, a farkas ezt is elfogyasztotta. Anyyira ízlett neki, hogy nem tudta megállni, hogy ne kérjen még:

— Róka koma, ugyan dobjál már le még egyet!

A róka ledobta az utolsó halat is. Miután a farkas ezt is megette, kérve-könyörögve kezdte faggatni a rókát:

— Róóóka koma! Honnan vetted ezt a halat?

— Ejnye már! Mi az, hogy honnan vettem? Hát vízből fogtam. Vízben él a hal, vagy nem?

— Jó, jó, de miként fogtad?

— Az a legkönnyebb!

— Engem is megtanítanál rá?

— Hááát! Ha akarod, megtanítom. Legalább ember válik belőled — adta a bankot a róka.

— Jó lesz, jó lesz! Tanítsd meg, tanítsd meg! Hadd fogjak én is sokat! Majd adok neked is belőle.

— Nekem nem kell adnod. Én magam is tudok fogni. Na, ide figyelj, elmondom, hogy csinálják.

Odamész a falu közelében levő lékhez. Beledugod a farkad a lékbe és csóválod. Közben mondogatod: „Akaszkodj rá, halacska, kapaszkodj rá, halacska! Apraja is, nagyja is!” Minél több hal akaszodik rá, annál nehezebb lesz a farkad, a végén már csóválni is alig tudod. De azért te csak ülj, ne törődj semmivel, és közben kitartóan mondogasd: „Akaszkodj rá, halacska, kapaszkodj rá, halacska! Apraja is, nagyja is!”

A farkas mindent elhitt neki. Odament a falu közelében levő lékhez, és úgy tett, ahogy a róka kioktatta; a róka meg, ahogy lerázta a nyakáról a farkast, lemászott a fáról, és ment a maga útján.

A farkas belelógatta a farkát a lékbe, elkezdte csóválni és közben mondogatta:

— Akaszkodj rá, halacska, kapaszkodj rá, halacska! Apraja is, nagyja is!

Elmondta egyszer, elmondta kétszer, csöndben ült egy sort, aztán újra rákezdte:

— Akaszkodj rá, halacska, kapaszkodj rá, halacska! Apraja is, nagyja is!

Nagyon sokáig ücsörgött. Közben éjfél lett, és bizakodva állapította meg, hogy a farka valóban elnehezült. „Ülök még egy kicsit, hiszen egész jól haladnak a dolgok” — döntötte el magában.

Közeledett a hajnal. Elégedetten tapasztalta, hogy már alig bírja mozgatni a farkát.

— Áhá! Sok már rajta a hal. Most kéne kihúzni. Azért ülök még egy kicsit. — Ül, és üldögélés közben mondogatja: — Akaszkodj rá, halacska, kapaszkodj rá, halacska! Apraja is, nagyja is!

Közben már pirkadni kezd. Asszonyok-lányok jelennek meg a falu szélén: vízért jönnek a lékhez.

Amikor odaérnek, mit látnak szemük: a léken egy farkas ül. Rémülten kezdenek kiáltozni: „Farkas, jaj, farkas!”

A farkas most már úgy látja, hogy végképp ideje lesz odébb állni. De bizony mozdulni se bír. Még mindig csak a halon jár az esze:

— Jaj, mennyi a halam! Jaj, csak ezek az asszonyok el ne vegyék tőlem!

Az asszonyok viszont hamarosan rájönnek, hogy a farkas odafagyott a lékhez, és közel merészkednek hozzá. Csoportosan jönnek, és vízholdó válljármaikkal pufolni kezdik a farkast. Próbál kibújni a farkas az ütekes elől, jobbra is, balra is próbál szabadulni, de mindhiába. Így aztán az asszonyok válljármaikkal közös erővel agyonverik, elpusztítják a balga férget.

A ravasz róka viszont megmenekült, mert rászedte a farkast. Ravaszságával sikerült neki túljárnia a medve eszén is, a farkas eszén is.

A mese elröppent, én itt maradtam.

A mesét én a maga Szemiga nagynagynénjétől hallottam.

JEGYZETEK

1. *Karagaj kipszak*. — Jelentése: „erdei fenyő kipszak”. (A *karagaj kipszak* nyelvjárásról és a falu néprajzi leírásáról részletebben: Torma József, *Baskir Dialectological Studies*. Kézirat. Szeged, 1983.)

(A fordítást nem nyelvjárásban készítettem, de itt is, máshol is igyekszem a baskir irodalmi nyelvben szokatlan kifejezéseket ritkán használni, népi vagy régies szóval fordítani. Ha a baskir szó török jövevényszóként él a magyarban, azt használom. Az egyházi és irodalmi úton bekerült arab és perzsa eredetű szavakat latin eredetűekkel, a stílusbeli igénytelenség számba menő vagy fennhéjzásnak ható orosz szavakat pedig — ebben a szép szövegben alig volt ilyen — német eredetű magyar szavakkal adom vissza.)

2. Pröhle Vilmos, *Baskir nyelvtanulmányok*: Keleti Szemle. IV (1903), V (1904), VI (1905).

3. *Apaj, inej*. — „Nénje” ill. „nagynéni” lenne a megközelítőleg elfogadható fordítás. De: a baskir *apaj*-nak szólítja és így is emlegeti a saját nővéreit, a szüleinek a húgait és minden ilyen korú nőt, — tehát: mindazokat a nőket, akik a beszélőnél idősebbek, de a beszélő szüleinél fiatalabbak. *Inej*nek szólítják és így emlegetik a *karagaj kipszak* nyelvjárás beszélői a szülei nővéreit, a nagyszülei húgait és minden ilyen korú nőt, — vagyis: mindazokat a nőket, akik a beszélő szüleinél idősebbek, de a beszélő nagyszüleinél fiatalabbak. Itt a két asszony említése hozzám, az adatgyűjtőhöz képest történt. (Ld. Bikbulatov, N. V., *Baskirszkaja szisztema rodstva*. Moszkva, 1981.)

4. *Tar, ótvaros, habókás vagy habókás*. — E három jelentésre egyszerre gondol a baskir a mesehős nevének hallatán, amely baskirul *Tadz*-nak hangzik, és a magyar *tar* szónak etimonja, (ezért fordítottam le a tulajdonnevet). Mellesleg a szó köztörök többesjellel ellátva megvan a *tázlár* kun nemzetségről elnevezett helységnevünkben is.

5. *Gyantánt rág*. — A baskir gyerekek, de némely, mihasznának tartott felnőtt is, az erdei fenyő gyantáját rága izes időtöltésként, mint egykor nálunk a csicsókát, vagy — mint kesernyés ízért mi magunk tettük gyerekkorunkban — az akácfá gyökeret.

6. *Méhkasok*. — A baskírok hírneves méhészek. Bár a 30 méteres magasságig nyúló vörösfenyőkön a fák jó felemagasságában kimélyített odvakban történő vadméhtartás, az ősi odumhészkedés már kiveszőfélben van, — vagy talán már ki is veszett — az erdei méhészkedésnek a mesében sejtetett módja még divik néhol. Itt a kezdetleges kaptárát a kidöntött fák odvasodó rönkjeire szerelik rá. (Ld. Ilimbatov, F. F., *Poselovodstvo u szevero-voztocsnüh baskir*: *Arheologija i Etnografija Baskir*. V (1973). 121—132. o.)

7. *Erjesszük meg...!* — Tagán Galimdzán baskir néprajzkutató tíz-egynéhány cikkében magyar nyelven mutatta be az orbenburgi, sztyepei baskírok életét, egyebek között az alkoholos erjesztéssel előállított baskir italok — a mézeser, a boza — készítését. (Ld. Tagán Galimdzán, *A baskírok erjesztett italai*: A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője. Az „Ethnographia” melléklete. XX. (1928). Új folyam: XIV. 113—118. o. Tagán Galimdzán (sic!), dr., *Válasz Bevilaqua-Borsody Béla dr. úrnak*. Ibid. XXIII. (1931). Új folyam: XVIII. 176—177. o.)

8. *Fabódönbe*. — A baskírok edényeiket többnyire fából vagy bőrből készítették, de voltak különböző célokra alkalmas nyírfakéreg- és hánscsényeik is. (A baskir néprajz monografikus leírását lásd: Rudenko, Sz. I., *Baskirü*. Istoriko-etnograficeszkije ocserki. Moszkva—Leningrád, 1955.)

9. *Rotty, trotty, tar!* — Így azt a hangutánzó szósort fordítottam, amellyel egykoron az ótvarosság gyakori előfordulása miatt nem ritka tar embert szokták volt csúfolni a baskírok. Ezt véli Tar kihallani a méz fortyogásából.

10. *Prics*. — Körülbelül félméter magas, és vagy kétszer két és félméteres dobogóféle, deszkából készült bútoradarab, amely a család házon belüli napi életének fontos színhelye: étkezéskor ezen ülnek félkörben, török ülésben; éjszakánként ezen alszanak az öregek és a gyerekek. (Ld: Sitova, Sz. N., *Material'naja kul'tura baskir bassejna Jurjuzani i Szrednego Aja*: *Arheologija i etnografija baskir*. V (1973). 95—105. o.)